

Маја Ђук

Култура, нација и нарација:
књижевност српске дијаспоре у
Канади

Алфа БК Универзитет

Факултет за стране језике
Библиотека Нови видици
Књига 7

Маја Ћук

Култура, нација и нарација: књижевност српске дијаспоре у Канади

Издавач:
Алфа БК Универзитет

За издавача:
проф. др Јозефина Беке-Тривунац

Рецензенти:
проф. др Радојка Вукчевић, Универзитет у Београду
доц. др Сергеј Мацура, Универзитет у Београду
проф. др Тијана Парезановић, Алфа БК Универзитет

Техничка и графичка припрема: Владимир Шашо

© Маја Ћук 2020. Ово дело се може умножавати, дистрибуирати, јавно саопштавати и прерађивати само у некомерцијалне сврхе и под условом да се наведе име аутора. Наведено је дозвољено само у случају да се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом (CC BY-NC-SA 3.0).

Штампа:
Apollo Graphic Production Београд

Година
2020.

Тираж
100

ISBN 978-86-6461-042-1

САДРЖАЈ

Увод.....	5
Књижевност и културни идентитет у прози српске дијаспоре у Канади.....	9
Књижевност између глобализације и национализма	9
Културни идентитет и култура	11
Дијаспора, нација и нарација	15
Савремена тумачења књижевности и постколонијализам.....	20
Историјат српске дијаспоре у Канади.....	22
Културни идентитет српске дијаспоре у Канади.....	26
Дијаспора као „огранак“, а не „отпадак“ српске културе	30
Лични, колективни и идентитет имигранта – теоријски део	33
Језик и српска дијаспора у Канади.....	50
Идентитет српског имигранта у Канади	67
Данашњи човек: криза идентитета у делу <i>Јучерашњи људи</i>	67
Двоструки одраз у огледалу: национални идентитет у делу <i>Лудило историје</i>	78
Повратак идентитету: дела Давида Албахарија у Канади	87
Дијаспора, сенке и друге (не)среће: културни идентитет у прози Давида Албахарија и Драгомира Ивковића.....	109
Није наша прича: идентитет имигранта у делима Силвије Јестровић....	126
У туђем огледалу: грађански идентитет у делу <i>Књига освете</i>	140
Ух, имигрантски живот!: српски културни идентитет у Канади у прози Небојше Милосављевића.....	159
Странац у свом огледалу: идентитет имигранта у делима Небојше Милосављевића и Ненада Јовановића	180
Закључак	187
Додатак.....	197
Summary	200
Библиографија:.....	202

УВОД

Тема монографије *Култура, нација и нарација: књижевност српске дијаспоре у Канади* односи се на аспекте стваралаштва српских писаца у Канади који до сада нису били истражени код нас. Ауторка настоји да докаже да дела Давида Албахарија, Драгана Тодоровића, Горана Симића, Небојше Милосављевића, Силвије Јестровић, Н. Ј. Додића, Ненада Јовановића и Драгомира Ивковића заслужују пажњу у матици, јер имају одређену улогу у очувању српског културног идентитета у дијаспори. Из тог разлога, њихов стваралачки опус би требало приближити публици у Србији, будући да они објављују углавном ван земље.

Интересовање за књижевност у дијаспори, уопште, поклапа се са водећим тенденцијама у тумачењу друштвених наука данас у свету, као што је постколонијализам. Овај скуп књижевних теорија се првенствено фокусира на стваралаштво некадашњих колонизованих држава које су се тек у скорије време избориле за право да кроз књижевност представе остатку света свој запостављен културни идентитет. Истовремено се подједнака пажња придаје култури осталих маргинализованих заједница, попут културе црнаца, феминистичког покрета, националних мањина, геј покрета и слично. Културни идентитет дијаспоричне заједнице такође представља свеже и у последње време актуелно поље у проучавању културе.

Прво поглавље, насловљено „Књижевност и културни идентитет у прози српске дијаспоре у Канади“, даје разраду теоријског приступа предмету рада. У овом одељку ће се дефинисати појмови културе, нације, дијаспоре и књижевности. Теза од које се полази јесте да је књижевност, као и свако

људско делање, условљено и обликовано културним обрасцем и утицајем различитих књижевних оријентација и друштвених струјања.

Након изношења опште дефиниције културе, ауторка се задржава на значајним тумачењима овог концепта, као што је Т.С. Елиотово виђење у књизи *Ка дефиницији културе* и актуелностима културног и националног одређења у светлу глобализације. У вези са поменутим чиниоцима, посебно се разматра однос националног идентитета и књижевности, као и специфичне карактеристике нарације стваралаца у дијаспори, о чему се детаљније говори у збирци критичких есеја који је приредио водећи постколонијални теоретичар Хоми К. Баба *Нација и нарација*.

Да би се схватила проблематика српске дијаспоре у Канади, неминовно је пружити историјат насељавања наших људи који се, започет крајем деветнаестог века, у пет емиграционих таласа протеже до данас. Током различитих таласа насељавања Срби су имали другачији однос како према свом матичном, тако према страном културном идентитету. Фактори који су утицали на поменути околност су, између осталих, степен образовања становника, образовни профил, као и друштвене прилике у матичној земљи. Ауторка настоји да истакне да су Срби одувек у Канади играли улогу конструктивне супкултуре која је радила на неговању своје књижевне традиције, али се радо упуштала у интеракцију са другим мањинским културама имиграната.

У поглављу „Лични, колективни и идентитет имигранта – теоријски део“ испитује се како се споменути контакти са другим супкултурама и самим канадским културним обрасцем одражавају на очување српског културног идентитета у прозном стваралаштву. Постоје три вида идентитета релевантна за књижевног ствараоца у дијаспори: 1. лични идентитет, 2. колективни идентитет и 3. идентитет имигранта. Изнећемо теоријска разматрања о личном и колективном идентитету, са посебном пажњом на тумачење појма идентитета у данашње, постмодерно време. Потом ће се

фокусирати на идентитет имигрантских стваралаца других националности у Канади, проблематику канадског културног идентитета, као и културни идентитет српске дијаспоре. Једино се из пресека свих поменутих појавних облика идентитета може стећи прави увид у сам идентитет српске дијаспоре у Канади. Питање које је такође у центру пажње јесте да ли мултикултурална заједница пружа добре услове за развој индивидуалних и колективних форми идентитета и који књижевни подстицаји настају у књижевном стваралаштву имиграната као последица судара различитих видова културних идентитета.

Једно од водећих обележја културног идентитета јесте језик, па је треће поглавље ове монографије „Језик и очување српског културног идентитета у дијаспори“ посвећено проблему језика код наших писаца у Канади. Имигрантску књижевност одликује писање на матерњем језику, што онемогућује књижевном делу да дође у додир са целокупном канадском читалачком публиком. Са друге стране, књижевно стварање на новом, односно енглеском језику није ни мало једноставан задатак за имигрантске писце, јер морају поново да изграде свој стил у контексту страног језика. Већина имигрантских писаца пише у својим делима о овом проблему.

Поред ове теме њихова дела су прожета осталим елементима својственим имигрантској књижевности, који ће бити размотрени у четвртом поглављу „Идентитет српског имигранта у Канади,“ кроз неколико потпоглавља: 1. „Данашњи човек: криза идентитета у делу *Јучерашњи људи*“, 2. „Двоструки одраз у огледалу: национални идентитет у делу *Лудило историје*“, 3. „Повратак идентитету: дела Давида Албахарија у Канади“, 4. „Дијаспора, сенке и друге (не)среће: културни идентитет у прози Давида Албахарија и Драгомира Ивковића“, 5. „Није наша прича: идентитет имигранта у делима Силвије Јестровић“, 6. „У туђем огледалу: грађански идентитет у делу *Књига освете*“, 7. „Ух, имигрантски живот!: српски културни идентитет у Канади у прози Небојше Милосављевића“, 8. „Странац у свом огледалу: идентитет имигранта у делима Небојше Милосављевића и

Ненада Јовановића“. У овом делу рада ће се истраживање усмерити на књижевно стваралаштво поменутих осам аутора, иако дубљи увид у књижевност Канаде показује да има много књижевних стваралаца у српској дијаспори у Канади чији је рад вредан пажње, а још увек мало истражен. Овом монографијом покушава се скренути пажња на све њих.

У Закључку рада, ауторка резимира сазнања до којих је дошла током истраживања. Водећа идеја јесте да се покаже како се културни идентитет писца огледа у сваком његовом делу, независно од чињеница да ли пише на матерњем или страном језику. Српски писци у Канади, иако удаљени од матице, уткали су у своје стваралаштво водеће обележје српске културе и на тај начин доказали да је наша књижевност најбољи начин да се национални и културни идентитет очува код људи у расејању.

Сматра се да ће се овим истраживањем дати подстицај за даља и исцрпнија пропитивања у оквиру стваралаштва српских писаца, како у Канади, тако и у другим деловима дијаспоре. На овај начин се истовремено скреће пажња домаћој читалачкој публици да се више заинтересује и подржи рад наших стваралаца у дијаспори. Требало би имати на уму да осврт на теме и мотиве наратије у књижевном делу, из перспективе културног идентитета и његовог очувања, представља важну смерницу у научном истраживању. Оваква тачка гледишта наводи на битна питања у вези са опстанком појединца, друштвених заједница, као и саме нације, јер књижевно стваралаштво српских писаца у Канади заправо представља огледало целокупне српске културе.

Књижевност и културни идентитет у прози српске дијаспоре у Канади

Књижевност између глобализације и национализма

У свом делу *Смештање културе (The Location of Culture)*, Хоми Баба предлаже: „Тамо где је, некада, главна тема светске књижевности било преношење националних традиција, можда сада можемо да предложимо да би транснационалне историје емиграната, колонизованих или политичких избеглица – ових граничних и пограничних стања – могли да буду попришта светске књижевности“ (Баба 2004: 35). Поред колонизованих људи Азије и Африке, чије се књижевне мисли и дух оглашавају и у новије време тумаче кроз постколонијалну теорију, буди се и занемарени наративни импулс маргинализованих појединаца, попут расељених лица у дијаспори разних националности.

Почетак овог миленијума означава период нових интеграција у коме одлучујућу улогу игра процес глобализације који не утиче само на економску и политичку сцену, већ на целокупни културолошки садржај. Друштвени феномени који су све више присутни су учесталије кретање људи, како привремене, тако и трајне миграције, брзе размене информација путем интернета и ширење брендова популарне културе на све континенте. Дакле, глобално друштво тежи да потре регионалне разлике и успостави један општи модел идентитета, који је лишен бремена историје.

Међутим, постоје извесна друштвена струјања која теже да разбију једноличан културолошки пејзаж „глобалног села“. Као реакција на унификацију и апстрактан модел идентитета, долази до ревитализације

бројних етничких заједница које настоје да сачувају своју посебност истицањем своје историје, тако да она задобија пресудно место у култури. Величање националног идентитета и елемената јединице своје културе понекад премаши нормалне оквире, а као последица тог чина јавља се национализам. Међутим, неговање матичне културе далеко од „извора“, тј. у дијаспори, представља потпуно другачији феномен. Штавише, оно представља кључ у очувању јединствене замишљене српске заједнице и културе, јер - „култура једног народа је чудна биљка, ако се добро не гаји она брзо пропада“ (Јоковић 2006: 184). У савремено доба, „културе превазилазе оквире националне културе,“ али културна баштина матице има трага у животу и делању сваког појединца који живи у расејању (Cvetković 2019: 97). Култура дијаспоре не представља увек дословно подражавање културног обрасца матице, нити стапање у нови културолошки миље. Српска дијаспора има свој особен вид културе, тј. супкултуре, у односу на канадски мултикултурални образац.

У зависности од типа и околности у којима се друштво налази, стасавају различити облици књижевних творевина, сматра Фредрик Џејмсон у делу *Политичко несвесно: приповедање као друштвено–симболички чин*, те се „свака књижевност мора читати као симболичка медитација о судбини заједнице“ (Џејмсон 1984: 82). Стога, кроз стваралаштво сваке дијаспоричне заједнице, укључујући српску дијаспору у Канади, поред опште присутних метафора у виду путовања или граница, постоји мноштво разноликих симбола од којих је сваки условљен својеврсним културним идентитетом и јединственом националном свешћу. Она непрестано тиња чак и изван културне матице, као што се може видети у прози српске дијаспоре у Канади.

Културни идентитет и култура

Појам културни идентитет односи се на поистовећивање групе или појединаца са обележјима извесне културе. Култура се, кроз процес идентитета или идентификације, остварује у важним сферама друштвеног живота, како појединаца, тако и друштвених група. Идентитет представља настојање да се друштво и појединци одреде и односи се на то како људи доживљавају себе, односно са којим се вредностима и убеђењима поистовећују:

Друштвени идентитет се заснива на свести о сазнању неких заједничких карактеристика припадника једне групе (језик, раса, религија, етнос, класа, нација, територија итд.). Као самосвест, друштвени идентитет историјски настаје и развија се у зависности од критеријума које та група успоставља у односима са другим друштвеним групама. Он се формира и испољава у процесима културног развоја и обухвата целовите системе културних вредности. Зато процес успостављања и развоја идентитета претпоставља стално преиспитивање културних вредности, па је зато стално на видiku сукоб између традиције и иновације. Друштвени идентитет омогућава појединцу да успостави и развија лични идентитет који се остварује у процесу саморазвитка индивидуе, где се формулише јединствено осећање личности и њен однос према свету који је окружује (Пешић 2006: 266).

Т. С. Елиот у делу *Ка дефиницији културе* сматра да се појам *култура* другачије тумачи у зависности од тога да ли мислимо на развој појединца, групе тј. класе или целог друштва. С обзиром на то да култура појединца зависи од културе групе, а култура групе је условљена културом целог друштва, значење термина *култура* се најпрецизније може објаснити довођењем у везу са културом целокупног друштва (Eliot 1962: 21). Слично социолозима Огисту Конту и Ериху Фрому (видети Пешић 2006: 135-148), Т.С. Елиот истиче улогу уже и шире друштвене заједнице у формирању културног идентитета појединца:

Моје тврђење се делом заснива на чињеници да култура појединца зависи од културе групе или класе и да је условљена културом целог друштва коме та група или класа припадају. Стога, оно што је основно је култура друштва, и оно што би требало да прво буде преиспитано јесте значење израза „култура“ у односу на цело друштво (Eliot 1962: 21).

У поменутом делу се као најзначајнија заједничка одлика између припадника исте културе наводи споразумевање истим језиком, јер је „очигледно да се јединственост једне културе односи на људе који живе заједно и говоре исти језик. Причање истог језика значи размишљати, осећати и имати емоције, другачије од људи који користе други језик“ (Eliot 1962: 120).

Имајући у виду наведен став и парафразирајући дефиницију културе наведену у *Енциклопедији Британика*, могли бисмо културу дефинисати као специфичан образац људског знања, понашања и веровања, који се преноси са генерације на генерацију. Она обухвата језик, идеје, веровања, обичаје, табуе, кодове, институције, алате, технику, уметничка дела, обреде, церемоније и симболе. Свако људско друштво поседује своју особену културу или социокултурни систем. Разлике међу културама зависе од фактора као што су различит физички амбијент или степен друштвене организације, развијеност језика и врсте обреда, као и од контакта са другим културама. Култура утиче на ставове, вредности, идеале и уверења припадника те културе. Социоекономске, политичке, верске или еколошке промене које утичу на друштво такође условљавају и промене у култури (*Енциклопедија Британика* 2005: 196).

Када је реч о теоријама културе, оне се не баве само испитивањем облика, смисла или функције културе, већ настоје да објасне на који начин извесно поднебље, пол, раса, историја, религија, односно, целокупни културни идентитет, имају удела у понашању и размишљању, па самим тим и (књижевном) стварању појединца. Своје интерпретације појма културе понудили су мислиоци са готово свих континената. Прва позната дефиниција

културе, коју је формулисао сер Едвард Барнет Тајлор, потиче из деветнаестог века. По мишљењу овог викторијанског антрополога, култура је „та сложена целина која обухвата знања, веровања, уметност, морал, закон, обичај и било које друге вештине и навике које је човек стекао као припадник друштва“ (Tylor, 1). Велики допринос у изучавању културе у двадесетом веку дао је Ричард Хогарт 1964. године, када је основао Центар за изучавање савремене културе (Centre for Contemporary Cultural Studies). На његове идеје се касније надовезао Стјуарт Хол, следећи директор поменуте установе и један од водећих постколонијалних критичара данашњице, о коме ће бити речи и у наредним поглављима.

Све у свему, међу мислиоцима који се занимају за изучавање културе, разликују се три основна типа културе (Пешић 2006: 267-274): традиционална, елитна и масовна култура. У сваком од ових типова културе јављају се супкултуре у виду поткултуре и контракултуре.

Традиционална култура се односи на архаичан образац културе (мит, религија, обичаји, фолклор, морал), где доминантну улогу имају религијски симболи и снажно осећање колективне солидарности. Данас се традиционалном културом сматра народна култура, односно облици народног стваралаштва у којима се испољавају аутентичне вредности, а свакодневни живот се одликује устаљеним обрасцем понашања и обухвата све оно што је издржало промене у вековним искуствима људи, обезбедивши тако место у свести садашњих и будућих покољења. Навике, обичаји и традиционални морал су најважнији облици традиционалне културе.

Елитна култура се отелотворује у књижевним, уметничким и филозофским делима и резервисана је само за просвећену елиту која има задатак да народу приближи културу, олакшавајући друштвену интеграцију нижих слојева. Овај тип културе је настао под утицајем просветитељске философије.

Масовна култура је производ савременог друштва које тежи ка уједначавању различитих културних нивоа, односно приближавању културе свим друштвеним слојевима и привлачењу све већег броја људи – масовне публике. Културне вредности и тековине добијају све већи космополитски карактер и комерцијализују се. Услед тежње да се подилази новим укусима јављају се кич и шунд као израз ниског нивоа културе.

Постоје два вида супкултуре – поткултура и контракултура. Поткултура се не супротставља основним вредностима владајућег типа културе и јавља се са одређеним друштвеним групама, као што су спортисти, панкери, естрадни уметници. Контракултура, пак, представља одступање од владајуће културе, које може бити испољено у различитим патолошким облицима, као што су алкохолизам, наркоманија, криминал. Она настоји да изрази свој став против одређеног начина живота и да понуди алтернативу због које доминантна култура може запасти у кризу.

Супкултуре се разликују од преосталог дела културе по својим културним обрасцима. Т. С. Елиот сматра да супкултура није инфериорна у односу на владајући културни образац, већ представља његов саставни и неодвојив део (Eliot 1962: 74). Супкултуру могу представљати различите групе, од ширег друштвеног оквира (извесне језичке, етничке, социјалне и професионалне групе) до навијача једног фудбалског клуба, натуралиста или слушалаца хеви-метал музике.

Ослањајући се на виђење Т. С. Елиота, можемо закључити да засебну супкултуру у оквиру канадске мултикултуре представљају дијаспоре, између осталих српска дијаспора. Као што ћемо видети у каснијем поглављу: „Уз остале Канађане различитог порекла, Срби су значајно доприносили развоју своје нове домовине. И саме канадске власти званично им одају признање за подстицање привредног развоја земље, а при томе наглашавају да је и канадска културна средина обogaћена делањем Срба, који са поносом негују своју традицију и радо своје обичаје деле са другима“ (Лопичић 2007б: 134).

Тако су они представљали и представљају продуктивну снагу у канадском друштву, која се интегрисала у нову средину, иако српска традиционална култура и матица још увек имају директног удела у животу и стваралаштву српских имиграната у Канади.

Дијаспора, нација и нарација

Дејвид Кенли, који дијаспору види као „групу људи одвојену од праве отаџбине или нације...“ (Kenley 2008: 3), сматра да транснационалне дијаспоре обично имају пар заједничких карактеристика: 1) неговање и преношење успомена на матичну нацију са генерације на генерацију и 2) веровање имиграната да никада неће бити у потпуности прихваћени од стране новог окружења. Из тог разлога, многи појединци у дијаспори остају под снажним утицајем своје земље матице, који се одражава на све животне аспекте, укључујући литерарно стваралаштво уметника.

Тако ови мислиоци изражавају особине тзв. етничког модела нације. Овај модел нације, познат као „романтични хердеровски појам нације“ (Тадић: 42), подразумева три одлике: 1) национална припадност се стиче рођењем, тако да припадник нације може мењати друштвену заједницу (државу), али до краја живота носи обележје заједнице свог рођења – нације; 2) могућност народне мобилизације, којом се удружују различите класе и групе у име виших циљева и политички поступци се оправдавају „народном вољом“; 3) у оквиру културе нарочита пажња се придаје језичко–етничким елементима, који се не морају поклапати са државним границама и држављанством, што је случај код словенских националности.

За разлику од етничког модела, грађански модел, који је присутан на западу, нацију посматра као политичку заједницу саздану на либералном принципу једна нација – једна држава, тако да се нација изједначава са

државом, а припадност нацији као свест о заједништву или осећању јединства које имају њени припадници, поистовећује се са припадношћу одређеној држави. Грађански модел нације поседује три основне компоненте: 1) историјска територија, тј. поседовање компактне, утврђене територије, где су људи и та територија повезани географским, економским, историјским, културолошким и другим везама, што све заједно чини нацију, тј. државу јединственом; 2) јединствена државна заједница, у којој постоји правно–политичка једнакост њених припадника – идеја патрије; 3) заједничка култура и идеологија (Пешић 2006: 189-191).

У последњих двадесет година најутицајнији мислилац који се бави проучавањем феномена нације и национализма је Бенедикт Андерсон, који нацију види као „замишљену заједницу“. Нација се, по њему, не подудара са компактном географском територијом унутар извесних граница, већ представља релативни појам који је створен у мислима групе појединаца који се сви међусобно не познају, али су руковођени истим идејама које се промовишу у неким облицима писаних медија (Kenley 2008: 2).

Андерсон је написао Увод у књизи *Уиртавање нације*, где је млади уредник и теоретичар који разматра однос нације и класе, Гопал Балакришнан одабрао и представио есеје тринаест најистакнутијих мислилаца у погледу нације. Сазнајемо да је темеље тумачењима овог појма поставио лорд Ектон у деветнаестом веку, оспоравајући већ поменуто идеју Џона Стјуарта Мила да границе нације и државе треба територијално да се подударају. Ектон је сматрао да се стабилном државом сматра она која под своје окриље окупља више националности које се међусобно допуњују. Нација настаје независно од историјских и културолошких чинилаца и не може опстати мимо државе, јер се заснива на привржености и инстинктима примитивног стадијума. Са друге стране, држава оличава институцију вођену рационално прописаним законима и моралним обавезама (Acton, 31-32). Значајне теме у поменутој публикацији су важност историјских фактора у

формирању нације (Bauer), типови националног покрета (Hroch), национализам у различитим контекстима (Gellner, Breuilly, Chatterjee и Verdery), однос нације и културе (Smith), улога жене у стварању нације (Walby), однос нације и политике (Nairn и Hobsbawm) и однос нације и економије (Mann).

Све у свему, нација је комплексна друштвена и историјска појава, те приликом објашњавања овог појма треба размотрити шири спектар фактора. Да би се назвала нацијом, група људи мора да има заједничке особине. Међутим, та иста заједница мора да има посебне карактеристике, које је издвајају у односу на неку другу нацију. Такође, некада мале разлике у изговору могу дефинисати појединца као припадника друге нације, док, пак, двоје људи могу имати другачији темперамент, веровање, време и место пребивалишта, па чак и различит језик, али се ипак, како они сами, тако и у очима других, сматрају припадницима исте нације. Оно што њих повезује је национална свест, односно колективно прихватање заједничких националних особина, као и индивидуално осећање припадности сваког појединца тој заједници. Дакле, нација се може заснивати и на заједничком избору појединаца да припада тој групи, што нас упућује на тзв. *волунтаристичку* дефиницију нације о којој је говорио истакнути прочавалац Оријента Ернест Ренан.

Чувено виђење о овом концепту је поменути аутор изложио у чланку „Шта је нација?“, које заузима централно место у публикацији *Нација и нарација*. У овој збирци критичких есеја, Хоми К. Баба је сабрао прилоге теоретичара који су из различитих перспектива анализирали концепт нације у контексту одређених књижевних дела и уопштено. Поред поменутог чланка Ернеста Ренана и рада самог уредника публикације, ова књига обухвата и текстове савремених аутора са различитих делова света (John Barrell, Gillian Beer, Geoffrey Bennington, Rachel Bowlby, Timothy Brennan, Simon During, Sneja Gunew, Francis Mulhern, Bruce Robbins, David Simpson, James Snead,

Dorris Sommer, Martin Thorn). У Уводу, Хоми К. Баба нацију види као „симболичну силу“ (Bhabha 1990: 3) коју није једноставно дефинисати последњих деценија двадесетог века када, поред глобализације, треба узети у обзир и утицај спољних фактора односно „идеолошки апарат државне моћи“ (Bhabha 1990: 1), са једне стране, и посебно „осећање“ сачувано у сржи колективног сећања нације (Bhabha 1990: 3).

Услед „амбивалентних, супротстављених перспектива нације“ (Bhabha 1990: 4) није лако извести прецизно одређење овог појма, тако да се тумачење претвара у „просторе између где се значења културолошке и политичке доминације утврђују договором“ (Bhabha 1990: 4). Како наш аутор тврди:

„Позиција“ националне културе није ни једнообразна ни унитарна сама за себе, нити би требало да се посматра као „друго“ у односу на то шта је изван и унутар ње. Граница има „двоструко лице“ и проблем унутра/споља се увек тиче процеса хибридизације, укључујући нове „људе“ у однос са врховном политиком, стварање других аспеката значења и, неминовно, у том политичком процесу, омогућавање простора за размењивање супротстављених идеја без инструисања и спонтаних импулса за политичко делање“ (Bhabha 1990: 4).

Заједно са још четрнаест колега, Хоми К. Баба у тексту Увода и свог чланка на крају настоји да пружи „конструкцију једне интернационалне перспективе на нацију“ (Bhabha 1990: 5), руководећи се изреком Франца Фанона: „Свест о нацији, која није национализам, јесте оно једино што ће нам дати интернационалну димензију“ (Bhabha 1990: 4).

Слично као Ерик Хобсбом, своју дефиницију нације у тексту „ДисемиНација: време, наратив и маргине модерне нације“, Баба изводи из „перспективе маргине одређене нације и егзила миграната“ (Bhabha 1990: 292). Овде аутор продубљује наведено објашњење нације у Уводу, без тенденције да се при испитивању и дефинисању овог друштвеног конструкта наглашава историјска страна, тј. да се „историцизам“ уздиже као „културолошка сила“ (Bhabha 1990: 292). Исправно тумачење поменутог појма лежи у својеврсним „контрадикторним и испреплетеним пресецима

времена и места“ (Bhabha 1990: 293). Наш аутор не ниподаштава утицај прошлости, већ заговара „поновно проматрање одређених епоха, периода и традиција кроз шта ми нашу неизвесну и пролазну свакодневницу претварамо у стожере историје“ (Bhabha 1990: 306). Концепт „воље“ Ернеста Ренана, који је као инспирација послужио Бенедикту Андерсону да развије своје виђење о нацији као „замишљеној заједници“ (Bhabha 1990: 309), важан је сегмент у одређивању националне припадности и прецизирању савременије дефиниције његовог предмета проучавања, по мишљењу Бабе: „Воља је оно што обједињује сећање на историју и наводи на пристанак за припадањем данас“ (Bhabha 1990: 310). Ослањајући се на виђења Едварда Саида, Фредрика Џејмсона, Јулије Кристеве, Бенедикта Андерсона, као и Мишела Фукоа, Франца Фанона и Валтера Бенјамина, наш аутор закључује да моћ метафора књижевника у расејању синтетише и одсликава „историјско сећање,“ али и „субјективност,“ тј. индивидуалан став појединца, формиран на основу тренутних друштвених пракси и културолошких конструката (Bhabha 1990: 293). Приликом представљања гласа нације кроз нарацију, као што је већ поменуто, Баба предност даје маргинализованим „лутајућим народима,“ као што су „колонијални субјекти, постколонијални субјекти, мигранти и мањинске заједнице,“ који дестабилизују традиционално поимање нације и наводе на другачија тумачења овог концепта и његове улоге у књижевности (Bhabha 1990: 309). Како Баба подсећа, „кроз образовање наслага историје запада постоје они људи који говоре шифрованим дискурсом меланхоличних појединаца и миграната“ (Bhabha 1990: 315). Њихов „глас“ открива „празнину“, тј. нови простор за (пре)осмишљавање језика, маште, идентификације и пројекције у књижевности (Bhabha 1990: 315). Стога, стваралаштво дијаспоре често представља „хибридни наратив нације који претвара носталгичну прошлост у реметилачки „период који је претходио“ и измешта историјску садашњост – отвара је ка другим историјама и безбројним наративним субјектима“ (Bhabha 1990: 318).

Савремена тумачења књижевности и постколонијализам

Постколонијализам се развијао и у извесном смислу пресецао са другим водећим проучавањима књижевности, као што су постмодернизам и феминизам. Најистакнутијим теоретичарима у оквиру ове теорије, поред поменутог Хомија К. Бабе, сматрају се Едвард Саид и Гајатри Чакраворти Спивак. Виђења како постколонијалних теоретичара, тако и књижевних стваралаца, представљају реакцију на културолошко наслеђе колонијализма.

Постколонијализам се посебно бави културним идентитетом у колонизованим друштвима, проблематиком развоја националног идентитета након колонијалне владавине и начином на који писци представљају и афирмишу тај идентитет који је, неминовно, претрпео снажан утицај колонизатора. Поред тога, у оквиру постколонијализма, књижевна проучавања почињу да се интензивније баве културним идентитетом у делима емиграната у дијаспори. Како Ћук наводи: „Постколонијална теорија се фокусира на проблеме како индивидуалног, тако и колективног, односно родног, расног или националног идентитета. Ова критичка оријентација привлачи све више интересовања због широког увида и испитивања односа моћи у различитим контекстима и због покретања важних политичких и друштвених питања која се тичу концепта „колонизације“ у ширем смислу“ (Ћук 2014: 49).

Један од најзначајнијих утемељивача постколонијалне критичке теорије јесте Едвард Саид (Edward Said), Американац пореклом из Палестине. Поменути теоретичар се фокусира на проблематику перцепције и односа између Истока и Запада у прошлости. Рецимо, у ери колонијализма сматрало се да становници Оријента другачије доживљавају свет од становника Запада. Западњаци су, наводно, били надмоћнији, и духовно и материјално напреднији од становника Оријента: „На једној страни су западњаци, на

другој Арапи-Оријенталци; први су (редоследом који није битан) рационални, мирољубиви, либерални, логички, способни да се придржавају правих вредности, лишени природне сумњичавости; ови други нису ништа од тога“, тврди Саид и критикује такав став (Саид 2000: 69).

Попут Саида, Г. Ч. Спивак пише о притиску империјалистичке културе на културу колонизованих нација. У свом есеју „Може ли потчињени да говори?“ ("Can the Subaltern Speak?"), она, како сумира Стјуарт Сим, тврди да су жене у Индији „истовремено потлачене од стране традиционалних схватања патријархата и колонијализма“. (Сим 2001: 140). Кроз дела ове најистакнутије индијске теоретичарке преплићу се утицаји постструктурализма, постколонијализма и феминизма.

Мери Вотије сматра да постколонијализам, заједно са постмодернизмом, представља „мит Новог света“ који у првом плану побуђује „поновно разматрање митолошки обојене историјске грађе“, нарочито када је канадска књижевност у питању (Vukčević 2007: 35). У делу *Мит новог света: постмодернизам и постколонијализам у канадској књижевности*, поменути канадска ауторка је изнела запажање да канадски писци, иако користе постмодерне експерименталне форме у стваралаштву, у основи обрађују историјску грађу. На тај начин, заправо, исте старе митове, кроз нове технике, заодевају у ново рухо и тако стварају тзв. „нове митове“ (Vukčević 2007: 35). У духу постколонијализма, у савременој канадској књижевности се оживљавају ликови домородаца и имиграната, тј. перспективе различитих друштвених заједница, које се нису истицале у званичном књижевном канону и чак су и „погрешно тумачене“ (Cvetković 2011: 148).

Сајмон Дјуринг пореди постколонијално стваралаштво са класичним делима реализма. По мишљењу овог ствараоца, постколонијални писци на реалан и упечатљив начин сведоче о друштвеним приликама у свом окружењу: „Често се јављају у романима истовремено као приповедачи и

ликови – понекад као читава плејада ликова. (Они такође воле да пишу аутобиографије)“ (During 2008: 152). Такве карактеристике испољавају се у стваралаштву савремених српских писаца у Канади: Давида Албахарија, Драгана Тодоровића, Горана Симића, Небојше Милосављевића, Силвије Јестровић, Н. Ј. Додића, Ненада Јовановића и Драгомира Ивковића. Као што ће се илустровати детаљније у анализи појединачних дела, поменути аутори испитују „однос појединца према својим најближима, историји и традицији“, а разматрају и „међусобан утицај различитих културних наслеђа, као и савремене феномене у култури, посматране из угла актуелних проучавања књижевности“ (Ћук 2013: 165).

Историјат српске дијаспоре у Канади

Када је реч о зачецима српске дијаспоре у Канади, Мирослава Лукић-Крстановић наводи мишљење Љубомира Косиера да је пресудна година досељавања Срба у Северну Америку 1894. година. Поред наведене чињенице, споменута ауторка, у својој књизи *Срби у Канади: живот и симболи идентитета*, издваја четири емиграцијске етапе Срба ка Канади у двадесетом веку: 1. време од краја XIX века до Првог светског рата, 2. раздобље између два светска рата, 3. период од 1941. године до 1945. године и 4. шездесете године двадесетог века (Лукић-Крстановић 1992: 27-29). Овој класификацији бисмо могли, као пети талас исељавања, придодати велики одлив становништва деведесетих година, након ратова на Балкану и слома СР Југославије. Економски и политички моменат је увек био незаобилазан у покретању исељеничке популације.

Мило Глигоријевић у књизи *Србија на Западу: слике из живота емиграната* допуњује и проширује причу ауторке Лукић-Крстановић живописним илустрацијама и личним казивањима српских емиграната у

Канади. Дело почиње сведочењима о тешком животу првих досељеника и исцрпљујућим физичким пословима који су „сломили“ дух многих Срба придошлица. Досељеник Бобанче говори о свом путовању ка Квебеку:

Предели којим пролазимо остављају на нас слаб утисак: само пустиње. По сто миља од места до места. Куд год пролазимо само шума у којој, по где-где, још има снега иако је већ прошла половина маја. У неким пределима дочекују нас хладни таласи. Долазимо у Винипег. Ту нас сусрете прво озбиљно разочарење – беспослени на сваком кораку. Кога год упитамо за радне прилике, сваки се жали. Промисљао сам да се одмах вратим назад откуда сам и дошао. Али како? Трошак са којим сам дошао узео сам на зајам као скоро и сви остали. Повратити се тако опет је и срамота од својих сељана, јер они не би разумели како је овамо и исмевали би ме што сам се повратио. Такав је обичај код нашег народа, а нарочито кад се тиче Америке, јер већина их мисли да се у Америци долари по путу купе. Више се није имало куд назад, него зажмурити и ићи напред па куд изашло да изашло (Глигоријевић 1991: 13).

Српским домаћицама у Канади из раних етапа досељавања није било нимало лакше у односу на своје хранитеље породице. Међутим, нико није умео да им пружи разумевање:

Домаћице су обично бивале као костури поцрнеле, упалих очију, са мученичким изразом на лицу који је некада показивао зачуђеност, а некада очај. Поред свих теретних послова око преморених и накресаних станара, који су се непрестано смењивали у истим креветима (онако како су се смењивале рударске *шифте*), имале су ове несрећне жене и теретне послове око бројне деце. *Па у многим случајевима уместо симпатије, разумевања, утехе и помоћи, биле би обасипане најгорим поградама од често тијаних мужева, који би разочаран околностима, немоћан да их поправи, искаљивао свој гњев на оној сиротици која је за њега и његов образ живела правим мученичким животом* (Глигоријевић 1991: 14).

Срби у дијаспори су се увек солидарисали са земљацима у матици. Велики број добровољаца у току Првог светског рата представља право сведочанство о томе. Укупно осамнаест хиљада људи отишло је из Америке, добровољно, у балканске ратове и у Први светски рат. Пред одлазак изговарали су истоветан завет:

Заклињем се синовском љубављу свога рода; заклињем се словенском крвљу свога оца и племенитим млеком своје мајке; заклињем се патничким пепелом наших предака, светим прахом рођене груде наше; заклињем се судбином нашег широког Јадранског мора, висином неба, великим сунцем слободе – да ћу стајати јуначки неустрашиво, раме уз раме, бок уз бок српске војске, у светој борби за ослобођење и уједињење Југословена, до последњег даха, до задње капи крви. Тако ме помогао велики Бог Права, Правде, Истине (Глигоријевић 1991: 36).

Бурна друштвена деловања и политичке поделе у Србији пресликавале су се и на српску дијаспору у Канади, по речима Мила Глигоријевића. Поменути аутор је на северноамеричком континенту затекао и разговарао са неколико истакнутих личности из политичког живота у Србији након Другог светског рата, који сада живе у расејању.

Образовна и професионална структура исељеника се мењала. Први и други талас досељеника се махом састојао од људи ниског степена образовања. Међутим, након Другог светског рата, гоњени политичким неприликама, велики број српских интелектуалаца је потражио уточиште у Канади. Миграције образованог становништва наставиле су се у шестој и седмој деценији двадесетог века. Неки од имиграната током ових година су били инжењери, доктори, архитекте, стручњаци итд., у свом млађем добу који су сматрали да политичко окружење у њиховој отаџбини не доприноси њиховој добробити и добробити њихове породице (Пашић 1987: 38).

Интензитет исељавања у Канаду је у сталном порасту. Попис из 1981. године је установио да је број Срба у Канади износио 8.600 (Лукић-Крстановић 1992: 78), док је број особа који се изјашњавао као чисто српског порекла према канадском државном попису из 1991. године износио 13.085. Да смо, у поменутом попису из 1991. године, узели у обзир оних 3.820 који су тврдили да су делимично српског порекла и 79.300 Канађана који су се изјаснили као да су југословенског порекла, реалан број износио би више од 125.000 исељеника, каже се у раду „Глас српске дијаспоре у Канади: новински медији и очување националне свести“ (Лопичић 2007б: 133). Срби

досељени у Канаду наставили су да негују традицију своје матичне земље, окупљајући се око институција као што су црквено-школске општине, васпитно-образовне исељеничке институције, организације које имају културни, спортско-рекреативни и идеолошко-политички карактер. Култно место исељеничког живота представљала је и кафана „Београд“. Као самосталне организације при ЦШО делују секције и удружења (Коло српских сестара, певачко друштво, недељна школа, фолклорна група, потпорно удружење). Васпитно-образовне исељеничке институције које су се бавиле образовањем и васпитањем друге и треће генерације исељеника су удружења „Мајка и дете“ (основано 1975. године) и школа „Никола Тесла.“

У току свог истраживања у Канади осамдесетих година двадесетог века, Мирослава Лукић-Крстановић је дошла до следећих података: „На основу расположивог материјала, један број испитаних исељеника и њихових потомака су набројали следеће организације у оквиру којих се окупљају: друштво „Братство и јединство“ (Торонто), друштво „Карађорђе“ (Торонто), организација „Српска народна одбрана“ са својим месним огранцима (Торонто), „Удружење бораца краљевске југословенске војске“ (Торонто), „Весела хармоника“ (Хамилтон), „Женски клуб за српско наслеђе“ (Виндзор), „Serbian Heritage Academy“ (Торонто), Удружење писаца „Десанка Максимовић“ (Торонто), итд. Један број ових организација састављен је из секција и клубова, на пример фудбалски клубови при организацијама: „Слога“, „Београд“, „Канадски Срби“ (Лукић-Крстановић 1992: 118). Србе у Канади на окупу такође држе и многобројни медији. „Српски информативни центар, интернационални медиа центар, српске телевизије „Serbia Vision“ и „Serbian TV“, Интернет новине српске, као и неколико радио станица пружају информације од значаја за наше исељенике и емитују програм националног садржаја“ (Лопичић 2007б: 135). У вези са писаним медијима, конкретно сазнајемо следеће: „Међу познатијим новинама које и данас редовно излазе су *Глас канадских Срба* (1944), *Равна гора* (1944), *Братство*

(1954), *Канадски србобран* (1951), *Независне новине* (1994), *Гласник, Источник, Новине Торонто* (1996)“ (Љопичић 2007б: 136).

Видимо да су Срби одувек имали тенденцију да се окупе и организују у име хуманих циљева. Никада нису одбијали да пруже помоћ матици и повинују се њеном утицају и интересу.

Културни идентитет српске дијаспоре у Канади

У тексту „Развој српске културе“ ("Serbian Cultural Development"), Софија Шкорих прати постепено богаћење српске културне баштине у Канади. Поред часописа и институција које су имале улогу у очувању српске националне свести, ауторка нас упознаје са појавом првих књижевних дела. На основу њених истраживања сазнајемо да први књижевни подухвати нису започели са првим таласом емиграције, с обзиром на то да је већина досељеника била неписмена или полуписмена. Генерација досељеника пре Првог светског рата своју креативност је изражавала кроз усмену традицију, односно епске песме које су певане уз гусле и тамбурицу, како се наводи у поменутом тексту.

Прва дела на српском језику, написана и објављена у Канади, јесу књиге Мићуна Павићевића, оснивача првих српских новина *Канадски гласник* 1916. године. Овај стваралац из Веланда у Онтарију, „коме је циљ био да пренесе вести Србима у Канади о њиховој земљи која пролази кроз ратне страхоте“ (Škogić 1987: 194), објавио је следећа дела: *Горске руже; Лирске пјесме* (1909), *Из мемљивих дана; Записи* (1916), *Од Цетиња до Њујорка; Путотис у десетерцу* (1916); *Апотеоза бесмртницима; Поема о Југословенским побједама* (1916), *Размишљања о Божићу* (1916), *Портрет Бановца Милана* (1917), *Србија и Црна Гора* (1917), *Политичко-национална расправа* (1917), *Нови мотиви* (1918); *Погребна звона; Сатиричне пјесме о*

црногорским управљачима (1918). *Горске руже* и *Поема о Југословенским побједама* објављене су и на енглеском језику.

Културни живот српских досељеника ојачао је са доласком друге генерације емиграната. Средиште окупљања представљала је црква, која је „била и остала најважнији центар друштвеног и културног живота Срба“ (Škorić 1987: 194-195). У вези са књижевним стваралаштвом, важно је поменути да је, заједно са одломцима из српских књижевних класика, у новинама *Глас Канаде*, тридесетих и четрдесетих година прошлог века, објављивана емигрантска књижевност у виду кратких прича и поезије углавном родољубивог карактера. Водећи књижевни ствараоци у овом периоду су били Ђока Кордунаш, Јован Павлица, Ђорђе Смиљанић и Живко Јоксимовић.

Након Другог светског рата, часопис *Глас Канаде*, преименован у *Глас Канадских Срба*, наставља са радом и објављивањем поезије и прозе младих српских стваралаца у Канади и САД-у. Најприсутнија тема у овим литерарним подухватима је био сам Други светски рат. Нажалост, писање је у великој мери било изложено политичкој идеологији, тако да је мало правих књижевних остварења угледало светлост дана. *Глас канадских Срба* су интелектуално уздигли својим радом Слободан Јовановић, Радоје Кнежевић и Адам Прибичевић.

Велики удео у развоју српске књижевности у Канади има оснивање издавачке куће „Авала“ 1954. године, где су дела објављивана „у ћириличном писму“ (Škorić 1987: 200). Међу водећим делима које је „Авала“ штампала можемо издвојити књиге: *Моји савременици* Слободана Јовановића, *Од господина до сељака* Адама Прибичевића, *Његошева Луча Микрокозма* и *Љермонтовљев Демон* Матеје Матејића и *Научни и књижевни рад Др. Буре Врге*, Боре Карапанџића (Škorić 1987: 201). Посебну пажњу треба скренути на дела *Срби у Канади* Пере Булата и *Досељавање Срба у Канаду и њихова активност* Олге Марковић, која представљају прве и најважније документе о

српском исељеништву у Канади. Олга Марковић је ћерка оснивача Српске народне одбране у Канади, Боже Марковића, од кога је потекао већи број информација у њеној књизи. Поред породичних успомена, ауторка се послужила и чланцима из новина *Глас Канаде* и делом Пере Булата, који је, уз њеног оца, био вођа српске етничке заједнице у Канади (Рашић 1987: 13).

С обзиром на то да није лако објавити књигу и стећи подршку читалачке публике, многи аутори у српским заједницама у Канади олако одустају од својих уметничких испољавања. Мало српских стваралаца, попут Александра Лале Прокића, на пример, последњих деценија објављује сами своје књиге у *самиздат* издању. Један од великих проблема у вези са књижевним стваралаштвом српских писаца у Канади представља јаз који постоји између старије и млађе генерације српских досељеника. С обзиром на то да поменуте две групације заступају различите погледе на живот, не би свака идеја из извесних литерарних подухвата наишла на подједнако одобравање.

Да би се књижевно дело укључило у шире литерарне токове Канаде, неопходно је писати на енглеском језику, што није једноставан задатак за писце имигранте. Писац на страном језику мора поново да изгради свој стил и не може увек да дословно пренесе мисао са свог матерњег језика. Како Софија Шкорић наводи:

Иако канадски критичари препознају ове писце, српска заједница обраћа мало пажње на њихове подухвате. Оваква врста непружања подршке од стране српске заједнице обесхрабрује српске писце до те мере да забораве на своју етничку групу и не доприносе културном стваралаштву српске заједнице (Škorić 1987: 204).

Недовољно интересовања према стваралаштву српских писаца у Канади показују књижевни критичари и у Србији. Управо из тог разлога, није једноставно окупити све прозне књижевне ствараоце на једном месту и саставити прецизан списак имена: „О Србима у Канади тек по која реч – недовољно да би се створила слика о животу исељеника и њихових потомака

у прошлости и садашњости. Тако је српска исељеничка популација остала на периферији научних истраживања“ (Лукић-Крстановић 1992: 8). Ненад Јовановић, истакнути млади писац српског порекла у Канади, у једној незваничној преписци преко интернета је навео следећа имена колега који се озбиљније баве књижевним стварањем у Канади: Давид Албахари, Небојша Васовић, Владимир Тасић, Иванчица Ђерић, Драгомир Ивковић и Милоје Радаковић. Професор Весна Лопичић, водећи канадиста на овим просторима, поред Давида Албахарија, детаљније се посветила стваралаштву Н. Ј. Додића, Горана Симића и Драгана Тодоровића. Међу познатим прозним ствараоцима у Канади не смемо заобићи Силвију Јестровић и Небојшу Милосављевића

Подаци о песницима су обухватнији. Нека од водећих поетских имена су: Ђорђе Бајић, Дијана Василић, Беба Ђаковић, Снежана Ивковић, Драгана Илић Живић, Катарина Костић, Снежана Ивковић, Драган Миленковић, Зоран Папић, Стојанка Раденовић Петковић, Срета Петрић, Лазар Суботички и Татјана Црњански.

У објашњењу тема и мотива српске заграничне поезије у Европи, Канади и Америци у делу *Пређутана књижевност* се каже: „Доминантне особине српске заграничне поезије јесу носталгија за отаџбиним, љубав према ужем завичају, ламент над судбином сопственог народа, а два основна тона којима су ова осећања исказана могу се условно назвати – борбеним и сентименталним“ (Вуксановић 2002: 117). Слични мотиви у којима преовлађују: „меланхолија, исповедни карактер, опседнутост успоменама и патетика“ присутни су и у прозном писму српске дијаспоре у Канади. Међутим, за разлику од српских песника у Канади који су подељени на: 1) ствараоце који се ослањају на традиционално песништво и 2) аутентичне песнике модерног песничког израза, већина прозних аутора српског порекла у Канади, попут друге поменуте категорије, обједињује теме из националне историје са универзалним темама „номадске цивилизације“, односно „поетике у егзилу“ (Вуксановић 2002: 119).

Извесни мислиоци у Канади покрећу питање да ли литература имиграната припада нацији која их је удомила, тј. Канади или претходној нацији. Како Весна Лопичић бележи:

Формално говорећи, ако је аутор становник Канаде, његово дело по (законитом) праву припада култури у којој је одабрао да живи. Са друге стране, та литература не мора ни на један очигледан начин да се бави канадским миљеом. Она чак не мора бити написана ни на једном од званичних језика. Она чак може бити свесни покушај очувања нације, ако је идентитет нације угрожен несрећним околностима и идеологијама. Као детериторијализована етничка заједница, дијаспора кроз своју литературу може да се повеже са другим члановима исте културе, допринесе националном дискурсу и ојача имагинарну националну заједницу (Lopčić 2008a: 23).

Српски писци у Канади пружају огромну подршку у очувању српског културног идентитета у дијаспори. Иако их Канада може присвојити под своје окриље, не смемо занемарити чињеницу да је главна инспирација овим ствараоцима матична култура.

Дијаспора као „огранак“, а не „отпадак“ српске културе

Српски ствараоци у Канади, као прави представници етничког модела нације, у свом писању испољавају велику приврженост матичној нацији и величању обележја свог старог културног идентитета. Међутим, настојање да се очувају тековине сопствене матичне културе не подразумева непризнавање и одбацивање креативног ангажовања других етничких заједница. Неговањем свог културног идентитета, уз пуно уважавање културних разлика, српска дијаспора у Канади је заслужила да је саме канадске власти и књижевни кругови уваже као супкултуру која има важну улогу у оквиру канадског мултикултуралног обрасца.

Развијање толерантности према „другом“ није само актуелна идеја канадске мултикултуралне политике, већ водећа тенденција у свету коју проучава постколонијална теорија. Међутим, упркос великој подршци да се ствараоци из некадашњих маргинализованих заједница изразе, такав подухват није ни-мало једноставан, нарочито у случају имигрантских писаца у Канади.

Српски писци у Канади се често налазе у незавидној и недефинисаној позицији, те њихову „поједину причу или поједину формалну структуру треба схватити као имагинарно разрешење неке стварне противречности“ (Џејмсон 1984: 90). Та „противречност“ се односи на судар личног и колективног идентитета, при чему је појединац осуђен да одабере ком идентитету ће дати предност у хијерархији идентитета о којој говори Кризберг (Лоричић 2007а: 152) и који језик ће преузети доминантну улогу у његовом изражавању. Како се износи у раду „Имигрантска књижевност као „национална алегорија“ и „друштвено-симболичан чин“: „Поменути српски писци у Канади покушавају кроз своја књижевна дела да оживе и проживе многобројне дилеме и проблеме у животу у расејању и односу матице и дијаспоре“ (Ћук 2016: 110). Ови ствараоци су принуђени да у своју прозу уклопе две различите културе. Из њиховог покушаја да измире духовне видике старог и новог културног идентитета, јавља се занимљив културолошки амалгам који отвара нове могућности за социолошка и књижевна проучавања.

Нажалост, мали број људи у матици је заинтересован за учовање и решавање проблема стваралаца у српској дијаспори у Канади. Таква околност није праведна према нашим писцима који не живе у Србији, јер проза српске дијаспоре у Канади не би требало да буде у неравноправном положају у односу на књижевност на тлу у матици, с обзиром на то да је она јединствена духовна целина целог народа. По речима српског писца из САД-а Ђорђа Вида Томашевића, који дели исту судбину са српским писцима у Канади,

цитираног у делу *Прећутана књижевност*: „Дијаспора је огранак, а не отпадак српског народа“ (Вуксановић 2002: 121). Из тог разлога би читалачка публика у матици, макар, требало да покаже више интересовања за стваралаштво својих писаца у Канади.